

جمهوری اسلامی ایران

مدیریت حوزه علمیّه استان قم

رساله علمی سطح ۴

تحلیل علل تضییق باب شریعت

علویان ترکیه

راهنما: استاد حجة الاسلام و المسلمین دکتر عزالدین رضا نژاد

مشاور: استاد حجة الاسلام و المسلمین نوری دونمز

محقق: مرتضی عباسی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سپاس و اهداء:

الحمد لله رب العالمين و الصلاة و السلام على سيدنا محمد و آله الطيبين الطاهرين. خداوند متعال درقرآن كريم مى فرمايد: « وَاللّٰهُ اَخْرَجَكُمْ مِّنْ بُطُونِ اُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَ جَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَ الْاَبْصَارَ وَ الْاَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ »^۱.
وقتی به دنيا مى آييم هيچ نمى دانيم و اين خدا است که ابزار و قدرت فهم را اختيار ما مى گذارد و از طريق پدر و مادر و اساتيد دلسوز اندک اندک بر معلومات ما مى افزايد. به اقتضای قاعده "من لم يشكر المخلوق لم يشكر الخالق" از تمامی کسانی که واسطه در تعليم و تربيت و طلبه شدن من بودند تشکر مى کنم. اما اگر بخواهم از کسانی که در شروع و انجام اين تحقيق مؤثر بودند نام ببرم اولين فرد کسی نيست جز مرحوم حضرت آية الله ميرزا على احمدی میانجی که علاوه بر تأثيرات فراوانی که بر شخصيت و طلبگی من داشتند، از طريق موسسه آموزشی و پژوهشی انصار طه که به صورت مشترک با مرحوم حضرت آية الله سيد مهدی روحانی تأسیس نموده بودند زمينه آشنایی من را با علویان ترکیه آماده کردند. علاوه بر اين دو بزرگوار از حضرت حجة الاسلام دکتر ميرزا محمود احمدی میانجی که انگيزه آموزش زبان ترکی استانبولی را در من ايجاد کردند بسيار تشکر مى کنم. از استاد محترم راهنما حجة الاسلام دکتر عزالدین رضا نژاد و استاد محترم مشاور حجة الاسلام نوری دونمز نیز کمال تشکر را دارم که از ابتدای تحقيق با نقد دقيق و علمی و راهنمایی های دلسوزانه و پدارنه خود، در ارتقاء سطح علمی و اصلاح معایب اين تحقيق کمک فراوانی به من کردند. اگر خداوند أجری را برای اين تلاش در نظر گرفته باشد قطعاً تمام افرادی که در اين تحقيق کمک کار من بودند نیز در آن شریک خواهند بود. پس اين کار کوچک را خدمت ایشان تقدیم مى کنم.

چه کند بی نوا ندارد بیش

برگ سبزی است تحفه درویش

^۱ سوره نحل: ۱۶، آیه ۷۸

چکیده:

علویان ترکیه از نظر اصول دین و اصول مذهب شیعه اثنی عشری هستند، ولی از نظر فروع دین اختلافات زیادی با سایر شیعیان دارند. این تحقیق در پی پاسخ گفتن به این سوال است که "چرا موضع علویان نسبت به فروع دین و باب شریعت از گذشته تا حال سیر نزولی داشته است؟" و به عبارت دیگر "چرا بین موضع علویان قدیم نسبت به شریعت و آنچه امروزه در برخی کتب جدید علویان ترکیه و در اکثر رسانه های امروزی منسوب به علویان مطرح می شود تناسبی وجود ندارد؟".

در این تحقیق به روش کتابخانه ای و تحلیلی و توصیفی و با تاکید بر کتب مورد قبول و قدیمی تر علویان ترکیه مثل بویوروک و حُسنیه کامل و مقالات و ... تلاش شده است با مراجعه به کتب قدیمی و استخراج مطالب مربوط به فروع دین و باب شریعت، موضع علویان نسبت به فروع دین در گذشته با موضع علویان امروزی مقایسه شود تا کوچک شدن دایره فروع دین و باب شریعت و علل آن مورد بررسی قرار بگیرد. نتایج به دست آمده در این تحقیق حاکی از آن است که اباحه گری مطلق در بین علویان ترکیه وجود نداشته است ولی اباحه گری به معنی تفاسیر غلط و صوفیانه از آیات و روایات در تزییق باب شریعت شان موثر بوده و هست ولی این حکومت عثمانی بوده است که از یک سو باعث بقاء علویان بر نظام تصوّف شده است و از سوی دیگر با کشتار علویان تحت پرچم شریعت، علویان را نسبت به شریعت و نماد های آن حساس کرده است و سیاست های عثمانی و جریان تغییر خط و حروف از عربی به لاتین نیز باعث فقر شدید علمی علویان و عجز آنها از استنباط شریعت شده است و مجموع عوامل فوق زمینه انتشار و شیوع شبهه تحریف قرآن را هم در بین علویان فراهم کرده است که باعث وخیم تر شدن وضع فروع دین علویان ترکیه شده است.

کلید واژه:

علویان ترکیه، فروع دین، باب شریعت، اباحه گری، تحریف قرآن، تزییق باب شریعت

فهرست مطالب:
فهرست مطالب:

ب..... سپاس و اهداء: ۱

ج..... چکیده: ۱

ج..... کلید واژه: ۱

۱..... مقدمه: ۱

۱..... تبیین موضوع: ۱

۲..... سوالات تحقیق: ۲

۲..... فرضیه تحقیق: ۲

۲..... ضرورت و هدف تحقیق: ۲

۴..... روش تحقیق: ۴

۶..... پیشینه تحقیق: ۶

فصل اول: مفاهیم و کلیات

۱۲..... الف) مفاهیم: ۱۲

۱۲..... معنی واژه علوی: ۱۲

۱۳..... مفهوم شریعت و باب شریعت: ۱۳

۱۶..... مفهوم لغوی و اصطلاحی تزییق: ۱۶

۱۷..... ب) کلیات: ۱۷

۱۷..... تاریخ و علت نام گذاری برخی گروه ها با نام علوی: ۱۷

۲۷..... تعریف علویان ترکیه: ۲۷

فصل دوم: تبیین تزییق باب شریعت علویان ترکیه

۳۹..... گفتار اول: جایگاه شریعت و منابعش نزد علویان قدیم: ۳۹

۴۰..... ۴۰

- جایگاه واژه شریعت و فقه در متون قدیمی علویان: ۴۰
- جایگاه منابع استنباط شریعت (قرآن و سنت) نزد علویان قدیم: ۴۷
- گفتار دوم: تنزل جایگاه و کوچک شدن دایره شریعت و منابعش نزد علویان امروزی: ۶۲
- نتیجه فصل: ۷۳

فصل سوم: میزان نقش گمانه اباحه گری در تضییق باب شریعت ۷۶

- گفتار اول: موضع علویان ترکیه نسبت به اباحه گری مطلق: ۷۹
- گفتار دوم: موضع علویان ترکیه نسبت به اباحه گری در امور جنسی: ۱۰۰
- گفتار سوم: موضع علویان ترکیه نسبت به اباحه گری نسبی صوفیانه: ۱۱۴
- نتیجه فصل: ۱۱۹

فصل چهارم: نقش سیاست های عثمانی در تضییق باب شریعت ۱۲۲

- گفتار اول: بقاء علویان ترکیه بر تصوف در اثر سیاست های عثمانی ۱۲۲
- گفتار دوم: حساس شدن علویان ترکیه به نماد های شریعت در اثر سیاست های عثمانی ۱۳۸
- گفتار سوم: ناتوانی علویان ترکیه از استنباط شریعت اهل بیت در اثر سیاست های عثمانی ۱۴۲
- گفتار چهارم: فاصله گرفتن علویان ترکیه از برخی مصادیق و نماد های شریعت در اثر سیاست های عثمانی: ۱۵۵
- نتیجه فصل: ۱۹۶

فصل پنجم: نقش شبهه تحریف قرآن در تضییق باب شریعت ۲۰۰

- گفتار اول: پیشینه تاریخی انتشار شبهه تحریف قرآن بین علویان ترکیه ۲۰۲
- گفتار دوم: عوامل زمینه ساز برای انتشار شبهه تحریف قرآن ۲۰۶
- ۱) واکنش علویان ترکیه به عملکرد اهل سنت: ۲۰۶
- ۲) ضعف علمی علویان ترکیه بعد از فاجعه تغییر خط: ۲۱۰
- ۳) اشتباهات فراوان در نقل آیات در کتب علویان ترکیه: ۲۲۰

۲۲۸	گفتار سوم: وضعیت امروزی شبهه تحریف قرآن در جامعه علویان ترکیه.....
۲۲۸	استناد به بعضی از روایات فریقین در مورد تحریف قرآن:.....
۲۳۱	سوء استفاده مغرضان از جوّ حاصل از شبهه تحریف قرآن:.....
۲۳۷	نقش ماسون ها در انتشار شبهه تحریف قرآن:.....
۲۴۰	نتیجه فصل:.....
۲۴۲	نتیجه:.....
۲۴۳	موضوعات پیشنهادی برای تحقیق:.....
۲۴۴	فهرست منابع:.....

مقدمه:

تبیین موضوع:

در کتب قدیمی گاهی به اصطلاح علوی (کسی که از اولاد علی می باشد) یا علویون بر می خوریم که این اصطلاح ممکن است باعث این تلقی اشتباه شود که آن اصطلاح قدیمی به عنوان ریشه و پیشینه ای برای کسانی که امروزه به عنوان علویان شناخته می شوند، می باشد در حالی که بین این اصطلاح قدیمی و اصطلاح امروزی رابطه ای جز تشابه اسمی وجود ندارد و علوی به اصطلاح امروزی اولین بار در دوره عثمانی بعد از جنگ چالدران و با اهداف خاصی برای معجون حاصل از ترکیب صوفیان بکتاشی که حامیان امپراطوری عثمانی بودند و صوفیان قزلباش که حامیان دولت صفویه بودند انتخاب شد و حتی برخی نویسندگان دانسته یا نادانسته نصیری و اهل حق ایران و ... را نیز به این نام ملحق کردند که امروزه از همه آنها به عنوان صوفیان شیعه نیز نام می برند.^۲

تحقیق حاضر فقط در مورد علویان ترکیه (همان معجون قزلباش - بکتاشی) است که این جمعیت حدوداً ۲۰ میلیون از جمله شیعیان اثنا عشری هستند که در اصول دین و اصول مذهب تطابق کاملی با سایر شیعیان اثنا عشری دارند.^۳ این گروه از شیعیان صرف نظر از آداب و رسوم فرهنگی خاصی که دارند، در فروع دین و احکام عملی نیز با سایر شیعیان اشتراکات و افتراقاتی دارند که در این تحقیق به صورت اجمالی تبیین خواهد شد.

اگر چه یکی از ۴ باب مورد قبول علویان (یعنی ۴ باب و ۴۰ مقام) بابی به نام شریعت است اگر به سراغ محتوای این باب و سایر باید ها و نبایدهای علویان ترکیه برویم معلوم می شود که دایره شریعت علویان ترکیه چقدر ضیق شده است که در نتیجه آن، در موضوعات فقهی و عملی با سایر شیعیان اختلافات زیادی پیدا کرده

^۲ مصطفی بن محمد بن مصطفی، أصول وتاریخ الفرق الإسلامية، ۱۴۲۴ هـ - ۲۰۰۳ م، جزء ۲، صفحه ۵۰ و ۵۵

الندوة العالمية للشباب الإسلامي، الموسوعة الميسرة في الأديان والمذاهب والأحزاب المعاصرة، باب حركات الباطنية، النصيرية، جزء ۸۹، صفحه ۶

محمد بن ابراهیم بن ابراهیم بن حسان، دروس للشيخ محمد حسان، باب حقيقة الإسماعيلية وفرقها ومعتقداتها، جزء ۱۵، صفحه ۴

^۳ ادله این مطلب به صورت مفصل در رساله سطح ۳ مرکز مدیریت حوزه علمیه قم با عنوان "بررسی اصول دین و اصول مذهب علویان ترکیه"، (شهریور ۹۵) نوشته مرتضی عباسی آمده است.

اند. شناخت این تفاوت ها و تحلیل و بررسی چرایی و چگونگی و ریشه یابی آن می تواند ابتدا به شناخت و نگرش صحیح تر نسبت به علویان ترکیه و در ادامه به حل برخی اختلافات بین علویان و سایر شیعیان کمک زیادی بکند.

سؤالات تحقیق:

سؤال اصلی:

تحلیل علل و زمینه های تضییق باب شریعت علویان ترکیه چیست؟

سؤالات فرعی:

- ۱) مراد از تضییق باب شریعت علویان ترکیه چیست؟ (به این سوال در فصل دوم پاسخ داده شده است).
- ۲) گمانه نقش داشتن اباحه گری در تضییق باب شریعت علویان ترکیه چگونه تحلیل می شود؟
- ۳) تحلیل تاثیر نظام تصوف و سیاست های عثمانی در تضییق باب شریعت علویان ترکیه چگونه است؟
- ۴) چگونه می توان نقش شبهه تحریف قرآن و فقر روایی علویان ترکیه در تضییق باب شریعت را تحلیل کرد؟

فرضیه تحقیق:

قرلباشان (علویان امروزی ترکیه) قبل از اینکه عثمانی ها ارتباط آنها را با حکومت صفویه ایران قطع کنند، علاوه بر التزام به آداب طریقت، تابع فقه جعفری نیز بوده اند یا حداقل التزامشان به فقه جعفری زیاد تر از علویان امروزی بوده است ولی کم کم و عمدتاً بر اثر سیاست های عثمانی ها، از فقه اهل بیت فاصله گرفته اند و جنبه صوفیانه و طریقتی شان پررنگ تر شده است.

ضرورت و هدف تحقیق:

حوزه های علمی علاوه بر رسالت دعوت از ادیان و مذاهب دیگر به سمت اسلام و تشیع وظیفه دارند به کسانی که به اسلام و مذهب تشیع وارد شده اند کمک کنند که بر عقیده خود باقی بمانند و روز به روز آن را تقویت کنند. به عبارت دیگر با انجام فعالیت های تبلیغی و تحقیقی و ... عقیده کسانی که مذهب حق تشیع را قبول کرده اند را عمیق تر کنند و در مقابل شبهات و اشکالات وارد شده توسط مخالفین پاسخگو باشند تا از تضعیف عقیده آنها جلوگیری کنند و اگر شک و تردید و شبهه و یا انحرافی در آنها ایجاد شده است برای رفع آن اقدام کنند.

شناخت تفاوت های علویان با سایر شیعیان در فروع دین و شریعت و بررسی چرایی و چگونگی و ریشه یابی ایجاد این تفاوت ها می تواند به شناخت صحیح تر و در ادامه حل برخی اختلافات بین علویان و سایر شیعیان کمک زیادی بکند.

هر گونه حرکت تبلیغی و فرهنگی برای جذب یا هدایت علویان ترکیه نیاز به شناخت دقیق پیشینه و علت تحولات ایجاد شده در باب شریعت و سایر موضوعات مربوط به علویان دارد.

متأسفانه گاهی در اثر تبلیغات انجام شده، برخی در مورد علویان همان طوری که دشمنان اهل بیت می خواهند فکر می کنند که شاید علتش این باشد که در ایران کسانی که شناخت صحیحی نسبت به علویان ترکیه دارند بسیار کم تعدادند و ممکن است علت این نا آگاهی سیاست های دولت های قبلی حاکم بر ترکیه و ایران باشد چرا که از طرفی طبق آنچه در کتاب "قارا مجموعه" آمده است: «بسیاری از کتب ترکی و آثار صفویه در اثر حمله افغان ها و روس ها از بین رفته است و بخشی نیز غارت شده است و در دوره رضا خان و پسرش از مجموع صد هزار نسخه خطی موجود در مقبره شیخ صفی در دار الارشاد اردبیل چیزی باقی نمانده است چون طبق فرمان محرمانه ساواک بسیاری از آنها امحاء شده است و بعد از آن نیز در رژیم پهلوی هر گونه ترکی پژوهی در مظان اتهام قرار داشته است و اجازه تحقیق درباره نسخه های خطی دوره صفویه را نمی داده اند لذا صاحبان این آثار خطی به خاطر عدم اعتماد به رژیم پهلوی این نسخه ها را به کتابخانه های نجف و کربلا منتقل کرده اند».^۴

از طرف دیگر در ترکیه نیز از زمان امپراطوری عثمانی تا امروزه طوفان هایی از تبلیغات و توطئه ها و تهمت ها و شبهات و ... از طرف اهل سنت و جریان های فراماسونری و سرویس های جاسوسی و ... بر سر جامعه بی دفاع علویان ترکیه در حال وزیدن بوده و هست که یکی از اهداف آن بی خبر نگه داشتن و بدبین کردن علویان ترکیه نسبت به شیعیان و به ویژه شیعیان ایران است که شاید بتوان گفت که در طول این سالیان دراز قبل از پیروزی انقلاب اسلامی ایران نوعی توافق محرمانه بین حاکمان این دو کشور صورت گرفته بوده است تا از برقراری ارتباط بین شیعیان ایران و علویان ترکیه جلوگیری شود.

در هر حال علت این بی خبری هر چه که باشد در اصل جریان تأثیری ندارد و امروز جامعه علوی نیازمند به حمایت های معنوی و فکری حوزه های علمیه هستند، چرا که من از یکی از دده های علوی شنیدم که می گفت «جوانان ما در اروپا دسته دسته در حال گرایش به سمت ادیان و مذاهب دیگر هستند!». از سوی دیگر طبق گفته فواد بوزقورت در کتاب "روابط دولت - جامع در بازسازی علوی گری" با روی آوردن علویان به

^۴ محمد زاده صدیق، سید حسین و بهلولی، داوود، قارا مجموعه، صفحات ۱۱ و ۱۶ و ۲۶ و ۲۷

شهرها و زندگی شهری وانبوه تحصیل کردگان، نهاد دده از سال ۱۹۸۰ میلادی / ۱۴۰۰ قمری رو به افول نهاده است.^۵ از آن جایی که نظام ددگی در طول سالیان طولانی بعد از مغضوب شدن علویان در درگاه عثمانی وظیفه حفظ و حراست عقاید شیعی علویان را در مقابل تبلیغات اهل سنت برعهده داشته است، اگر این مطلب صحیح باشد مسئولیت سنگینی را به سوی حوزویان متوجه خواهد کرد چون خواب بودن ما به معنی خواب بودن دشمنان ما نیست.^۶ امیرمؤمنان حضرت علی علیه السلام می فرماید: «مَا مِنْ حَرَكَةٍ إِلَّا وَأَنْتَ مُحْتَاجٌ فِيهَا إِلَى مَعْرِفَةٍ»^۷ که این دستور عام شامل همه امور و فعالیت ها می باشد. در تبلیغ نیز قبل از هر گونه اقدام عملی لازم است اطلاعات کافی در مورد جمعیت هدف داشت تا هم انگیزه لازم برای تلاش به وجود بیاید و هم بتوان با عملکرد صحیح در تبلیغ خود موفق بود و نتیجه مطلوبی گرفت و به خاطر نشناختن مخاطبین خود اثر منفی روی آنها بر جای نگذاشت یا حداقل قضاوت صحیحی در مورد علویان داشت. به همین دلیل در این تحقیق به شناخت فروع دین و علل تضییق دایره باب شریعت علویان ترکیه که یکی از چالش های اصلی بر سر راه برقراری ارتباط بین علویان ترکیه و سایر شیعیان است، پرداخته می شود. وقتی بتوان علل ایجاد یک انحراف و معذور بودن فردی که منحرف شده است را به خوبی درک کرد از یک سو ذهنیتی منفی که به صورت ناخود آگاه روی رفتار با او تاثیر گذار باشد، وجود نخواهد داشت و از سوی دیگر اول آمادگی های لازم برای پاسخ به سوالات و شبهات ذهنی طرف مقابل کسب خواهد شد سپس بدون تحریک حساسیت های او می توان به رفع مشکلات او کمک کرد وگرنه دکتری که نسبت به بیمارش کینه داشته باشد و علل بیماری و آلرژی های او را نسب به داروها شناسد نه تنها نمی تواند کمک چندانی به او بکند بلکه ممکن است حال او را وخیم تر کند.

روش تحقیق:

لازم بود که این تحقیق دارای پشتوانه تحقیق و نظر سنجی میدانی از علویان ترکیه نیز باشد، چرا که ممکن است آنچه در کتاب ها آمده است در برخی موارد تطابق با آنچه در عالم خارج وجود دارد نداشته باشد، ولی با

^۵ قاسمی، محمد علی، هویت علوی، از صفحه ۲۵۰ تا ۲۵۹

^۶ مَنْ نَامَ لَمْ يُنَمَّ عَنْهُ

نهج البلاغه، صفحه ۴۵۱، ۶۲- و من کتاب له ع إلى أهل مصر مع مالک الأشر رحمة الله لما ولاه إمارتها

^۷ مجلسی، بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار، جلد ۷۴، صفحه ۲۶۹، باب ۱۱ وصیته ع لکمیل بن زیاد النخعی ...

توجه به هزینه های سنگین سفر به ترکیه و اقامت طولانی مدت در آنجا و به خاطر در دسترس نبودن امکانات مادی و پشتیبانی از سوی مراکز علمی و ...، دست ما کوتاه بود و خرما بر نخیل. تنها روش باقی مانده روش پژوهشی توصیفی تحلیلی از طریق اسناد و کتابخانه ای بود که در این راستا حجة الاسلام نوری دونمز من را به کتاب های موجود^۸ در کتابخانه مدرسه عالی امام خمینی^۹ ارجاع دادند که ظاهراً توسط خود ایشان از ترکیه خریداری شده بودند. علاوه بر آن ایشان دو کتاب مقالات و علم الحال بکتاشی را نیز به صورت امانت در اختیار من قرار دادند. حجة الاسلام دکتر فرمانیان نیز کتاب قارا مجموعه را به من هدیه دادند. سرمایه اولیه در اختیار من همین بود لذا آنچه در این تحقیق آورده شده است را از مجموع این کتاب ها و برخی جستجو های اینترنتی استفاده کرده ام. در این تحقیق تلاش شده است که با اصل قرار دادن کتب قدیمی تر مثل بویوروک^{۱۰} و حُسنیه کامل^{۱۱} و مقالات^{۱۲}، ابتدا موضع قدیمی تر علویان ترکیه نسبت به فروع دین و باب شریعت شفاف سازی و مستند سازی بشود و بعد از آن به اندازه ای که مستندات به دست آمده اجازه می دهد مقایسه ای بین موضع قدیمی و مواضع جدید صورت بگیرد تا سیر نزولی فروع دین و تضییق باب شریعت و علل آن روشن شود.

^۸ نام برخی از این کتاب ها در فهرست منابع ذکر شده اند.

^۹ واقع در قم، فلکه جهاد و وابسته به جامعه المصطفی العالمیه

^{۱۰} بویوروک مهمترین منبع علوی است که نسخه ها و نام های مختلفی مثل مناقب اولیاء، فتوت نامه، مناقب الاسرار بهجة الاسرار دارد.

کجاداغ، ابوالفضل، امامت در اندیشه علویان ترکیه (با تاکید بر دیوان هفت شاعر بزرگ علوی)، رساله دکتری، جامعه المصطفی العالمیه، مجتمع آموزش عالی امام خمینی(ره)، پاییز ۱۳۹۶، صفحه ۶

^{۱۱} کتاب حسنیه مورد قبول علویان ترکیه می باشد. این کتاب توسط مفسر نامی شیعه یعنی حسین بن علی ابوالفتوح رازی (قرن ۶ هجری قمری) به تحریر در آمده و توسط شیخ ابراهیم استرآبادی حدوداً در سال ۹۵۸ هجری قمری به فارسی ترجمه شده و در سال ۱۲۹۸ هجری قمری در مصر به خط عثمانی چاپ رسیده و در سال ۱۹۹۲ میلادی/۱۴۱۳ قمری توسط عادل علی آتالای به ترکی استانبولی بازنویسی و چاپ شده است.

کجاداغ، ابوالفضل، امامت در اندیشه علویان ترکیه، صفحه ۵

^{۱۲} مقالات حاجی بکتاش ولی در عین حال که منسوب بودنش به حاجی بکتاش مورد تشکیک واقع شده است مورد قبول علویان مخصوصاً بکتاشیان می باشد. اصل کتاب عربی بوده است و طی چند مرحله به ترکی ترجمه شده است.

کجاداغ، ابوالفضل، امامت در اندیشه علویان ترکیه، صفحه ۶

پیشینه تحقیق:

در ابتدا لازم است تذکر بدهیم که تاکنون هیچ کتاب یا پایان نامه یا مقاله ای را نیافتیم که عنوان یا هدف اصلی آن و یا حداقل فصلی از آن بررسی علل تضییق باب شریعت علویان ترکیه باشد پس می توان گفت برای این تحقیق پیشینه تحقیقی خاص نیافتیم و تمام آنچه در این قسمت آورده شده است را می توان پیشینه تحقیقی عام در مورد علویان دانست.

اولین کتابی که به زبان فارسی یافتیم، کتابی بود با نام علویان ترکیه، این کتاب در اصل پایان نامه حجة الاسلام نوری دونمز بوده است و در مقدمه ناشر آمده است که این اولین کتابی است که در مورد علویان ترکیه به زبان فارسی نوشته شده است. به نظر می رسد این کتاب شامل اطلاعات عمومی خوبی در مورد علویان ترکیه می باشد که برای شروع تحقیق خودم از آن بهره بردم و فکر می کنم برای هر کسی که قصد دارد تحقیق حاضر را مطالعه کند لازم است که اول کتاب حجة الاسلام نوری دونمز را مطالعه کند تا یک نگاه عمومی نسبت به علویان ترکیه پیدا کند چون ایشان مطالب مفیدی را بیان فرموده اند که من در این تحقیق اصلاً به آنها نپرداخته ام. فصل چهارم پایان نامه ایشان به فروع دین علویان ترکیه اختصاص داده شده است که حدود ۵۰ صفحه به تبیین فروع دین علویان پرداخته شده است و در نتیجه نیاز به تحقیق بیشتر و جزئی تر در مورد فروع دین علویان ترکیه و جای خالی بحث علل تضییق شریعت علویان ترکیه کاملاً احساس می شد.

به غیر از کتاب استاد نوری دونمز از وجود دو پایان نامه دیگر نیز باخبر شدم که مربوط به عقاید علویان ترکیه می شد و در حوزه علمیه قم دفاع شده و در کتابخانه فیضیه بخش محققین موجود می باشد. پایان نامه اول تحت عنوان " بررسی افتراقات عقائد علویون ترکیه و سوریه با شیعه امامیه " می باشد و توسط جناب آقای سید مصطفی یعقوبی سربالایی نوشته شده است و در سال ۱۳۹۴ هجری شمسی دفاع شده است و به شماره ۸ / ۵ / ۱۷ در کتابخانه فیضیه ثبت شده است. اگر چه در عنوان این رساله، عنوان علویان ترکیه در کنار علویان سوریه به چشم می خورد ولی در متن تحقیق تفکیکی بین علویان ترکیه و سوریه صورت نگرفته است و فقط علویان نصیری مورد تعریف قرار گرفته اند و عقایدی که مطرح شده است به صورت مطلق برای هر دو گروه و بدون مرزبندی بین آنها ارائه شده است. از سوی دیگر این کتاب از صفحه ۲۰ تا صفحه ۸۵ به تبیین اصول دین و مذهب مطلق علویان و اشتراکات و افتراقات آن با امامیه پرداخته است ولی به غیر از چند مورد محدود که به کتاب استاد نوری دونمز آدرس دهی شده است من پاورقی دیگری ندیدم که به کتب علویان ترکیه آدرس دهی شده باشد. و از همه مهم تر این که این پایان نامه اصلاً ورودی به مساله فروع دین علویان نداشته است.

پایان نامه دوم تحت عنوان "مذهب علویان ترکیه و مقایسه آن با امامیه" بود که توسط جناب آقای سید محمد موسوی نوشته شده است و به شماره ۲۲/۱/۱۷ در کتابخانه فیضیه ثبت شده است. این پایان نامه نیز در مقام تبیین فروع دین علویان ترکیه فقط ۱۰ صفحه بحث کرده است که به نظر می رسد کاری فراتر از کتاب جناب نوری دونمز انجام نداده است ولی در عوض در بین عقاید علویان ترکیه و امامیه مقایسه ای انجام داده است.

جدیدترین کتاب فارسی در مورد علویان ترکیه کتاب «جامعه علویان ترکیه» می باشد که در سال ۱۳۹۵ هجری شمسی به چاپ رسیده است. این کتاب رویکرد سیاسی و جامعه شناختی دارد. به گزارش گروه سیاست خارجی خبرگزاری فارس، کتاب «جامعه علویان ترکیه» نوشته شعیب بهمن توسط انتشارات موسسه اندیشه سازان نور منتشر شده است و در مقدمه این کتاب آمده است: «... کتاب جامعه علویان ترکیه که توسط شعیب بهمن نگاشته شده، در راستای جریان شناسی اجتماعی علویان، سعی دارد از جنبه های مختلف به واکاوی مبانی اعتقادی، تاریخ تحولات، مطالبات سیاسی و اجتماعی و سایر مباحث مربوط به علویان بپردازد». کتاب جامعه علویان ترکیه از ۱۰ فصل تشکیل شده است^{۱۳} که در فصل دوم ۶ صفحه درباره اصول دین و ۶ صفحه درباره آیین ها و ۱ صفحه در مورد باب شریعت علویان ترکیه به تبیین مطالبی پرداخته است ولی سایر فصول مربوط به امور سیاسی و اجتماعی علویان ترکیه می باشد و اصلاً خبری از بحث فروع دین نیست چه برسد به بررسی علل تضییق آن.

در پایان تدوین رساله حاضر، رساله سطح ۴ (رساله دکتری) جناب حجة الاسلام و المسلمین دکتر ابوالفضل کجداغ تحت عنوان "امامت در اندیشه علویان ترکیه (با تاکید بر دیوان هفت شاعر بزرگ علوی)" نیز به دستم رسید. ایشان در این رساله علمی زحمت فراوانی کشیده اند و کار جدیدی ارائه داده اند چرا که با مراجعه به اشعار علویان که یکی از منابع مهم مکتوب و مورد قبول علویان می باشد به صورت عام حدود ۳۰ صفحه در مورد اصول دین (توحید و نبوت و معاد) و ۴ صفحه در مورد شریعت و به صورت تخصصی حدود ۱۵۰ صفحه مسأله امامت را از دیدگاه هفت شاعر بزرگ علوی استخراج کرده و مورد بررسی قرار داده اند که در بخش معنای لغوی و اصطلاحی و تعریف علویان ترکیه و در چند مورد دیگر با ذکر منبع از زحمات ایشان استفاده کردم. این پایان نامه نیز به اقتضای موضوعش ورودی به بحث علل تضییق باب شریعت علویان ترکیه نداشته است و فقط ۸ صفحه تحت عنوان شریعت و طریقت و ۵ صفحه در مورد تولی و تبری مطالبی را ذکر کرده است.

^{۱۳} www.farsnews.com

یکی از کتابهایی که قبل از شروع تحقیق در کتابخانه مدرسه امام خمینی (ره)^{۱۴} مورد بررسی قرار دادم کتاب العلوّیون بود که به زبان عربی نوشته شده است. این کتاب ۱۴ جلدی که بسیار مفصل نوشته شده است و ۱۴ جلد این کتاب شامل عناوین تاریخهم، عقیدتهم، ائمتهم، احکامهم، دعائهم، عرفانهم، اشعارهم، مزاراتهم، اعلامهم، قصصهم و مواعظهم می باشد. وقتی برای اولین بار این کتاب را دیدم، از ادامه تحقیق ناامید شدم چون تحقیق به نظرم بی فایده و تکراری رسید، ولی وقتی به متن کتاب مراجعه کردم نکاتی در آن دیدم که به ادامه تحقیق امیدوارم کرد؛ مثلاً این که این کتاب در مورد علویان سوریه و لبنان نوشته شده است؛ نه در مورد علویان ترکیه؛ هم چنین در این کتاب به منابع و کتب علویان آدرس دهی نشده است که به نظر غیر قابل قبول می رسید. اگرچه این کتاب در جای خود قابل استفاده است، ولی تخصصاً از موضوع تحقیق من خارج بود لذا نتوانستم از آن استفاده ای بکنم.

شاید بتوان برخی از کتابهای اهل سنت و شیعیان که در بخش "علت نام گذاری برخی گروه ها با نام علوی" به آنها اشاره شده است را نیز جزء پیشینه تحقیق در مورد علویان به شمار آورد، ولی برای رعایت اختصار از آوردن نام آنها در این بخش خودداری می کنیم.

در سال های اخیر در مورد علویان تحقیقات زیادی انجام شده است که با یک جستجوی اینترنتی^{۱۵} قابل دستیابی هستند. اما اکثر این کتاب ها و تحقیقات و مقالات در مورد علویان سوریه است که نوعاً نصیری مذهب هستند و از سوی دیگر رویکرد بیشتر آنها مسائل سیاسی است که در نتیجه این نوع تحقیقات تخصصاً از موضوع تحقیق حاضر خارج بودند. برخی تحقیقات هم بودند که به صورت بسیار مختصر به تبیین عقاید علویان ترکیه پرداخته بودند، ولی برخی نیز یا مستندی ارائه نداده بودند و یا مستند آنها کتب اصلی و قدیمی علویان ترکیه نبود لذا از آنها استفاده چندانی نکردم.

در پایان بخش پیشینه تحقیق مناسب به نظر می رسد لیست اسامی برخی تحقیقات و مقالات و کتابهای مربوط به علویان که در پایگاه مجلات تخصصی نور^{۱۶} آمده است عرضه شود تا شاید توسط محققین دیگری مورد استفاده قرار بگیرند. نام این تحقیقات به شرح زیر است:

^{۱۴} قم - فلکه جهاد - وابسته به جامعه المصطفی العالمیه

^{۱۵} مثلاً در پایگاه مجلات تخصصی نور

- علویان ترکیه شیعه هستند؟ نیم نگاهی به تاریخ و عقاید علوی - بکتاشیان ترکیه ، نویسنده :جمالی فر، مهدی؛ مجله :زمانه (دی و بهمن ۱۳۹۱ - شماره ۳۰ - ۳۲۹) صفحه - از ۴۸ تا ۵۰
- علویان ترکیه و علویان سوریه: (شباهت ها و تفاوت ها)، نویسنده :مارینی، آرینگبرگ ولانناتزا؛ مترجم : پرومند اعلم، عباس؛ مجله :تاریخ اسلام(پاییز و زمستان ۱۳۸۷ - شماره ۳۵ و ۳۶) صفحه - از ۲۰۱ تا ۲۲۸
- هویت علوی، نویسنده :قاسمی، محمد علی، فصل نامه مطالعات راهبردی (بهار ۱۳۸۱ - شماره ۱۵) - از صفحه ۲۵۰ تا ۲۵۹
- هویت و جایگاه سیاسی علویان ترکیه، نویسنده :هاشمی، سید عباس؛ مجله :مطالعات سیاسی جهان اسلام (زمستان ۱۳۹۱ - شماره ۴ علمی-پژوهشی ۲۲) صفحه - از ۱۱۱ تا ۱۳۲
- علویان در تبعید ، معرف :بهنام فر، محمد حسن؛ مجله :کتاب ماه تاریخ و جغرافیا (آبان ۱۳۹۱ - شماره ۸۱۷۴) صفحه - از ۳۸ تا ۴۵
- زمینه های تاریخی پیدایش علویان ترکیه ، نویسنده :جمالی فر، مهدی؛ مجله :مطالعات تقریبی مذاهب اسلامی (بهار ۱۳۸۸ - شماره ۸۱۵) صفحه - از ۶۶ تا ۷۳
- تحولات سیاسی و اجتماعی علویان ترکیه ، نویسنده :اکبری، نورالدین؛ مجله :مطالعات راهبردی جهان اسلام (پاییز ۱۳۹۲ - شماره ۳۴ ۵۵) صفحه - از ۱۹۵ تا ۲۲۸
- علویان ترکیه در تکاپوی هویت طلبی سیاسی، نویسنده :فلاح، رحمت الله؛ مجله :مطالعات راهبردی جهان اسلام (زمستان ۱۳۸۵ - شماره ۱۶۲۸) صفحه - از ۱۷ تا ۳۲
- جامعه علویان ترکیه، مجله :مطالعات راهبردی جهان اسلام (زمستان ۱۳۹۴ - شماره ۶۶۴) صفحه - از ۱۸۵ تا ۱۹۰
- علویان در ترکیه ، نویسنده :کنعان، هدی؛ مترجم :علی محمدی، علی؛ مجله :کتاب ماه تاریخ و جغرافیا (فروردین و اردیبهشت ۱۳۸۲ - شماره ۶۶ و ۶۷) صفحه - از ۹۷ تا ۹۸
- از عصیان باباییان تا قزلباش گری؛ نگاهی به تاریخ و رشد علویان در آناتولی ، نویسنده :احمد یاشار اجاق؛ مترجم :شهاب، ولی؛ مجله :تاریخ اسلام(پاییز ۱۳۸۵ - شماره ۲۷ ۲۴) صفحه - از ۱۵۹ تا ۱۸۲
- قیام های علوی -بکتاشی آناتولی (از تشکیل حکومت صفوی تا برقراری جمهوری در ترکیه)، نویسنده :امامی خوبی، محمد تقی؛ مجله :علوم انسانی دانشگاه الزهرا(س) (پاییز ۱۳۸۶ - شماره ۶۶ علمی-پژوهشی ۱۸) صفحه - از ۲۱ تا ۳۸

- فرقه شناسی؛ کاستی ها و ضرورت ها ، مصاحبه کننده :فرمانیان،مهدی؛ مصاحبه شونده :ربانی گلپایگانی،علی؛ جوادی،قاسم؛ برنجکار،رضا؛ رضانژاد،عزالدین؛ مجله :پژوهش و حوزه (تابستان ۱۳۸۵ - شماره ۲۶ ۱۷) صفحه - از ۲۳۶ تا ۲۵۲
- مذهب شیخ صفی الدین اردبیلی ، نویسنده :حیدری،اصغر؛ مجله :تاریخ اسلام در آینه پژوهش (زمستان ۱۳۸۹ - شماره چهار ۲۴) صفحه - از ۶۳ تا ۸۶
- تحلیلی پیرامون مذهب و سیادت شیخ صفی الدین اردبیلی جد بزرگ پادشاهان صفوی: (نقد نظریات احمد کسروی)، نویسنده :حیدری،اصغر؛ مجله :تاریخ معاصر ایران (تابستان ۱۳۸۷ - شماره ۴۶ ۴۲) صفحه - از ۱۰۳ تا ۱۴۴
- بازنگری در احوال و مناسبات شیخ صفی الدین اردبیلی،^{۱۷} نویسنده :سالاری شادی،علی؛ مجله : دانشکده ادبیات و علوم انسانی (دانشگاه اصفهان) (پاییز ۱۳۸۶ - شماره ۵۰ علمی-پژوهشی ۲۵) صفحه - از ۴۵ تا ۶۹

همانطور که مشاهده فرمودید در جستجوی خودم به کتاب یا تحقیقی که به صورت خاص روی فروع دین علویان ترکیه و علل تضییق دایره آن متمرکز شده باشد برنخوردم ولی از آن جایی که ندیدن و نیافتن دلیل نبودن نیست شاید کتب یا مقالات مرتبط با موضوع این تحقیق مخصوصاً در کتابخانه های نجف و کربلا و ترکیه وجود داشته اند که به خاطر جستجوی ناقصم به آنها دست نیافته باشم.

^{۱۷} تذکر این نکته لازم است که سایر تحقیقات و مقالاتی در مورد مذهب شیخ صفی الدین اردبیلی نوشته شده اند که با توجه به هم مذهب بودن علویان قزلباش با شیخ صفی الدین، می توان آنها را جزء پیشینه تحقیق در مورد علویان لحاظ کرد ولی به خاطر جلوگیری از طولانی شدن این بخش از پرداختن به آنها خودداری کردم.